

Ke 110. výročí založení zdravotnického záchranného sboru v Olomouci

Vetešník J.

Zdravotnická záchranná služba Olomouckého kraje, Olomouc

Komise pro historii ČSARIM

Záchranná služba v Olomouci „Freiwillige Rettungsgesellschaft Olmütz“ byla ustanovena 4. října 1910 jako dobrovolnický spolek zabývající se poskytováním první pomoci a transportem nemocných a raněných. Vzorem byla vídeňská ochranná společnost. Po roce 1925 byla činnost olomouckého „Freiwillige Rettungsgesellschaft“ omezena, městem byl dále preferován český záchranný sbor „První pomoc v Olomouci“. Stanice záchranné služby s ambulančním vozem a s podobiznami zakladatelů, Dr. Aloisem Karschulinem a notářem Richardem Maderem, je vyobrazena na střeleckém terči z roku 1911 (depozitář Vlastivědného muzea v Olomouci).

Klíčová slova: Freiwillige Rettungsgesellschaft Olmütz, První pomoc v Olomouci, Zdravotnická záchranná služba Olomouc, Dr. Alois Karschulin, Richard Mader, historie medicíny.

On the 110th anniversary of medical rescue service in Olomouc

The Emergency Service in Olomouc "Freiwillige Rettungsgesellschaft Olmütz" was established on October 4, 1910 as a volunteer association dealing with providing first aid and transportation of the sick and wounded. The Viennese Protective Society was a model example for them. The activities of the Olomouc "Freiwillige Rettungsgesellschaft" were limited after 1925, and after that the Czech rescue service "First Aid in Olomouc" was preferred by the City Council. The emergency service station with an ambulance car and portraits of the founders, Dr. Alois Karschulin and notary Richard Mader, is on display on a shooting target board from 1911 (placed in the Regional Museum's depository in Olomouc).

Key words: Freiwillige Rettungsgesellschaft Olmütz, The Emergency Service in Olomouc, Olomouc Medical Rescue Service, Dr. Alois Karschulin, Richard Mader, history of medicine.

Úvod

Síť stanovišť záchranných služeb pokrývající území celého státu tak, jak ji známe i dnes, vznikla v 70. letech 20. století [1]. Navázala na již existující stanice městských záchranných služeb, které byly zřizovány ve větších centrech na přelomu 19.–20. století. Ty provozovaly s obvyklou podporou města od dob Rakousko-Uherské monarchie do konce 2. světové války dobrovolnické spolky.

Organizační zásady pro práci sanitních sborů formuloval baron Dr. Jaromír Mundi v „Beiträge zur Reform des Sanitätswesens in Österreich“ – „Příspěvky k reformě sanitní služby v Rakousku“ (Vídeň, 1866). Byl prvním lékařem, který svůj profesní život zasvětil záchrannářství a organizaci zdravotní péče. Po tragickém požáru vídeňského divadla v prosinci 1881 založil dobrovolnickou organizaci „Wiener Freiwillige Rettungsgesellschaft“. Podle vzoru vídeňské společnosti byla později zřízena a provozována záchranná služba v Olomouci. Těsné vazby mezi

oběma sbory přetrvaly až do konce aktivní činnosti olomouckého „Freiwillige Rettungsgesellschaft“.

Olomouc v době Rakouska-Uherska

Město Olomouc bylo na počátku 20. století ve zvláštním postavení bývalého centra Moravy stagnujícího po desetiletí jako tereziánská vojenská pevnost a nyní se znovu rozvíjejícího místa v době všeobecného pokroku „Belle Époque“ před Velkou válkou. Převahu mělo německojazyčné obyvatelstvo (60 %, 13 253 osob) [2]. Jak s lehkou nadsázkou uváděl olomoucký historik medicíny a přímý pamětník Dr. Mauric Remeš, český se v Olomouci mluvílo pouze dvakrát týdně – v době pravidelných zemědělských trhů. Chirurgický primář staré nemocnice uměl prý toliko českou větu „Vokaž jazyk!“ [3]. Úroveň medicíny v provinční Olomouci byla nevalná a nejlepším řešením složitějších zdravotních potíží byla cesta do Brna či přímo do Vídně [4]. Přemístěním původní městské

KORESPONDENČNÍ ADRESA AUTORA:

MUDr. Jakub Vetešník, vetesjak@seznam.cz

Článek přijat redakcí: 21. 9. 2020; **Článek přijat k tisku:** 4. 11. 2020;

Cit. zkr: Anest intenziv Med. 2020; 31(5): 246–248

nemocnice z centra města na vzdálený Tabulový vrch do tzv. Zemských ústavů v roce 1896 vyvstal problém transportu raněných či nemocných. Ti byli do nemocnice dopravováni užitím nosítek, různých povozů či šli prostě pěšky a za nepříznivých podmínek či ze vzdálenějších míst nebyl včasný transport mnohdy možný. Neexistence záchranného sboru spolu s přibývajícími pracovními nebo dopravními neštěstími a obtížemi s rychlým a šetrným přesunem za přijatelných hygienických podmínek byly centrem pozornosti a opakovaných polemik v místním tisku i na radnici města.

Freiwillige Rettungsgesellschaft Olmütz

V neděli 18. dubna 1909 vzrušila olomouckou veřejnost nehoda tramvajového vozu s motocyklistou vezoucím v přívěsném vozíku motorky dvě děti. Po srážce nedaleko vlakového nádraží byli těžce zraněný muž a obě děti pouze odtaženi do průjezdu blízkého domu, z jeho obyvatel ani z kolemjdoucích osob po dlouhou dobu nikdo nepřivolal pomoc a policejní i lékařský zásah proběhl se značným zpožděním až po téměř půlhodině. Do Zemských ústavů byla dopravena mrtvá těla [5]. Pád dřevěného přetíženého lešení na stavbě domu č. 709 v Rendlově ulici se čtyřmi těžce a sedmi lehce raněnými v prosinci téhož roku vyvolal

Obr. 1. „Střelecký terč k založení Dobrovolné záchranné společnosti r. 1910“, olej na dřevě, Knops a Blaschek, 1911, Vlastivědné muzeum v Olomouci, podsbírka Olomuciana

Poznámka: Sanitní vůz s posádkou dvou olomouckých samaritánů a s městským kočím před stanicí „Rettungsgesellschaft“ na Mořickém náměstí. Pravý roh střeleckého terče – Richard Mader, první předseda „Obmann“ spolku. Levý roh střeleckého terče – Dr. Alois Karschulin, štabní chirurg a vůdčí osobnost prvního olomouckého zdravotnického záchranného sboru, který však nesměl na rozkaz nadřízeného velitelství nikdy přijmout funkci šéflékaře a předsedy společnosti. Budova na Mořickém náměstí, lidově označovaná „Červený kříž“, nakonec pracoviště OÚNZ Olomouc a stálé stanoviště městské záchranné služby, zanikla v roce 1973 v rámci rozsáhlé demolice v centru města při stavbě olomouckého Prioru.

bouřlivé diskuze v městské radě a byl patrně posledním impulsem ke vzniku olomouckého „Freiwillige Rettungsgesellschaft“ z iniciativy městského notáře Richarda Madera a štabního lékaře Dr. Aloise Karschulina dle vídeňského vzoru [6]. Výcvik prvních dobrovolníků pod vedením Dr. Karschulina, chirurgického primáře Zemské nemocnice Dr. Smolera a nemocničního rentgenologa Dr. Bachera započal 1. března 1910 v hasičském sále [7]. Do té doby se přípravnému výboru přihlásilo 58 členů – vybraných „samaritánů“ z důvěryhodných měšťanů, kteří byli ochotni projít náležitým výcvikem a službu konat dále bezplatně. Předepsanou zkoušku nakonec složilo 76 dobrovolníků. V dubnu 1910 proběhly olomoucké dobročinné koncerty vídeňských a berlínských operních umělců, dnes srovnatelné s vystoupením mezinárodních hvězd pop-music. Jejich výtěžek byl spolu s dalšími dary předních měšťanských rodin, pro něž byla výše dobročinného příspěvku i měřítkem místní společenské prestiže, věnován na vznik a podporu dobrovolné ochranné společnosti. Město poskytlo začínající záchranné společnosti přízemí zrušené německé chlapecké školy na Mořickém náměstí č. p. 9 a z městských prostředků byl dále financován otop, světlo, voda a kočí se stájí. U vídeňské firmy J. Lohner byly zakoupeny dva ambulanční vozy vzhledu dobového fiakru. Jeden z nich měl pro potřebu šetrného transportu primitivní pneumatiky – „gumové obruče“ (obr. 1).

První olomoucký zdravotnický záchranný sbor „Freiwillige Rettungsgesellschaft Olmütz“ byl oficiálně ustanoven 4. října 1910 [8].

7. října 1910 informoval tisk o těžkém zranění čtyřiačtyřicetiletého muže zachyceného tramvají a ošetřeného olomouckým záchranným sborem. Již v srpnu, před vznikem spolku, byli čtenáři novin „Mährisches Tagblatt“ seznámeni s rozhodným zásahem nově vycvičených členů ochranného sboru u rvačky dvou mužů na nože, u nichž hrozilo vykrvácení z těžkých poranění. Do konce roku 1910 byla poskytnuta pomoc 271 pacientům. V následujících letech (do r. 1915) šlo o 1 369–1 669 případů ročně, z toho denních zásahů bylo 5 512, nočních 1 552, ošetřeno bylo 3 854 mužů, 2 006 žen a 950 dětí [9]. Výrazné rozšíření činnosti spolku přinesla 1. světová válka. Olomoucká posádka, vojenská nemocnice a různé provizorní nemocniční prostory, byly cílem častých transportů raněných – během války bylo členy dobrovolného ochranného sboru ošetřeno či transportováno více jak 84 500 vojáků [10]. K převozu v nouzi sloužily i koňské potahy z arcibiskupství, povozy zdejší stěhovací firmy a předělaný tramvajový vůz jezdící v pravidelných intervalech dle příjezdu nemocničních vlaků. Vojenská garnizona zakoupila první speciální sanitní automobil. Jeho stylizovaná podoba byla součástí odznaku za oddanou službu („Treue Hilfe“) pro zasloužilé členy spolku.

V novém Československu

V novém státě převzal po 1. světové válce účast na organizování zdravotnické záchranné služby Československý Červený kříž (zákonná úprava o organizaci zdravotní záchranné péče v Československu jako služby „poloúředního“ charakteru, mimo jiné i s povinností užití výstražné trubky pro zasahující sanitní automobil).

Po vzniku Československé republiky došlo k umělé administrativní změně struktury obyvatelstva města vznikem tzv. „Velkého Olomouce“ (22 000 obyvatel v roce 1910, 57 000 v roce 1921) přičleněním třinácti samostatných, okrajových, převážně zemědělských obcí s převahou

českého živlu. Proměna města a ztráta společenského postavení nebyla nikdy původním německojazyčným olomouckým obyvatelstvem zcela přijata, existovalo výrazné a v dobách poválečné všeobecné nouze ještě vzrůstající napětí mezi oběma národnostmi. Podpora „Rettungsgesellschaft“, stejně jako jiných německojazyčných spolků, symbolů „starého Rakouska“, však byla od nových, převážně vlasteneckých radních brzy minimální. Prioritu měly nově vznikající české sbory. Spolek olomouckého Československého Červeného kříže „První pomoc v Olomouci“, jehož členové se rekrutovali hlavně z řad místních Sokolů, legionářů a hasičů, vycvičil s několika olomouckými lékaři k činnosti 64 mužů a žen. Dne 20. listopadu 1925, dle dobového tisku „za okolností poněkud pohnutých“ – i s pouliční bitkou mezi záchranáři, obsadili českojazyční „samaritáni“ stanici na Mořickém náměstí. Z příkazu starosty města JUDr. Fischera zkonfiskovali vybavení, povozy a auto [11, 12]. Událost vyústila v dlouholetou soudní při, sanitní automobil patřil de jure vídeňskému sboru, byl pořízen z armádních prostředků a v průběhu sporu jej město dále prodalo. Ambulanční fiakr nakonec dosloužil v nedalekém hotelu „Národní dům“ pro převoz uhlí a dřeva.

Péče poskytovaná „Pomocnou stanicí“ na olomouckém tísňovém čísle 100 „...ku prospěchu všeho svého obyvatelstva, ovšem, že služeb olomoucké Pomocné stanice vydatně používají všechny obce okresu

olomouckého, ba i okresů sousedních“, představovala ve 30. letech asi 3 000 výjezdů ročně. Postupně byly zakoupeny tři jiné sanity a městem zaměstnání tři stálí šoféři – pan Jelínek, řidič prvního ambulančního auta, byl jediným z původního „Freiwillige Rettungsgesellschaft“, který působil v obou záchranných sdruženích. V září 1929 zahájila činnost samostatná „Infekční stanice“. Nově probíhaly i mnohé mezinemocniční transporty vč. převozu ze vzdáleného Užhorodu a mnoha transferů nemocných do již zahraniční Vídně a zpět. „Sanitní auta při 29 995 jízdách ujela 342 519 km“, sdělil v roce 1935 čtenářům olomoucký „Pozor“ při desetiletém hodnocení práce stanice Československého Červeného kříže [12].

Pro zájemce z řad široké veřejnosti byly každoročně pořádány oblíbené kurzy zdravotní s výukou první pomoci, které sloužily rovněž k náboru nových dobrovolníků spolku.

Závěr

Vznik olomouckého zdravotnického záchranného sboru v říjnu 1910 představoval zásadní pokrok ve snaze o lepší ošetření a včasný transport nemocných či raněných osob. Úroveň péče poskytované zaškolenými prověřenými dobrovolníky závisela na podpoře města a místních lékařských a společenských veličin.

PROHLÁŠENÍ AUTORA: Prohlášení o původnosti: Prohlašuji, že práce je původní a v uvedené podobě nebyla nikdy publikována. Sdělení „Freiwillige Rettungsgesellschaft Olmütz“ bylo předneseno na „XI. Olomouckých dnech urgentní medicíny“, 5/2016. **Střet zájmů:** Prohlašuji, že nemám střet zájmů v souvislosti s tématem práce. **Obrazová dokumentace:** Prohlašuji, že k publikaci obrazové přílohy „Střelecký terč k založení Dobrovolné záchranné společnosti r. 1910“, inv. č. O 2488, olej na dřevě, Knops a Blaschek, 1911, Vlastivědné muzeum v Olomouci, je dán souhlas vlastníka práv k jednorázové reprodukci uvedeného sbírkového předmětu VMO z podsbírky Olomuciana v odborné publikaci Dohodou o povolení reprodukce díla, č. 29/2020/FO, 08. 09. 2020. **Financování:** Žádné.

LITERATURA

1. Pokorný J, et al. Urgentní medicína. 1. vyd. Praha: Galén 2004.
2. Hájek M. Odsun Němců z Olomouce. 1. vyd. Vrahovice: M. Hájek; 2013.
3. Remeš M. Starý lékař vzpomíná, strojopis. Archiv VKOL; 1946, fond Mořic Remeš.
4. Wondrák E. Ke dvoustému výročí založení nemocnice v Olomouci. In: Sborník okresního archivu v Olomouci. Olomouc: Okresní archiv; 1986: 161–170.
5. Zavadilová D. Z počátků záchranné služby na Olomoucku. Zpravodaj Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci 1982; 17/18: 37–38.
6. Opět velké neštěstí na stavbě. Našinec 1909; 45(195): 5.
7. Počátky organizace první pomoci v našem městě. Kdy-kde-co v Olomouci 1978; (4): 16–19.
8. Unsere Rettungsgesellschaft. Mährisches Tagblatt 1910; 31(298): 9–10.
9. Zum fünften Jahrestage der Gründung der freiwilligen Rettungsgesellschaft Olmütz. Mährisches Tagblatt 1915; 37(228): 4–5.
10. Zehn Jahre freiwillige Rettungsgesellschaft in Olmütz. Mährisches Tagblatt 1920; 42(226): 3–4.
11. Německý nůž vrazili členové německé záchranné stanice do zad mladému sboru české „První pomoci“. Pozor 1925; 32(265): 2.
12. Vzorá péče o záchranu zdraví občanů města Olomouce. Pozor 1935; 42(316): 3.